

Uvod

Panker, metalac, navijač, roker, skins, rasta, hipi... Sve te riječi mogu se čuti kada mladi govore o sebi, svojoj ekipi, vršnjacima, izgledu, ponašanju, *brijanju* ili *furki*. Riječi su to koje dolaze iz slenga i ponekad ostaju neobjašnjene jezikom odraslih, a mladi već desetljećima ispunjavaju te termine sadržajem i značenjima. Ta značenja i sadržaji razlikuju se prema prostornom i vremenskom kontekstu u kojem nastaju i žive, ali uvijek iznova bude zanimanje šire javnosti jer često ostaju skriveni u perifernim prostorima grada, gradskim parkovima, na klupama i u koncertnim dvoranama. Upravo ta mističnost često je poticala želju šire javnosti da te pojave banalizira, generalizira i osudi, jer je tijekom desetljeća stvorila stereotipne slike problematičnih, malicioznih mladih, koji trate svoje živote i izazivaju probleme na ulici. Pridajući epitet devijantnosti većini tih pojmova, javnost i mediji postavljali su unaprijed zamišljene dijagnoze i rješenja za taj fenomen.

Često se postavlja pitanje, zapravo ne toliko često dok netko ne spomene pojam supkultura, postoje li uopće danas supkulture. Riječ je o legitimnom pitanju koje je, uostalom kao i brojna druga pitanja u sociologiji, na tragu shvaćanja da društveni fenomeni nisu fiksni, da su podložni promjeni konteksta, protoku vremena, a jednako tako i intrinzičnim silama koje djeluju u njima samima. Bilo bi suviše rano već u drugom odlomku ponuditi odgovor na tako formulirano pitanje, jednako tako bilo bi znanstveno nedostatno raditi nešto što za cilj nema odgovor na ono što je predmet istraživanja. Stoga, reći ćemo da je ova knjiga pokušaj rasvjetljivanja dijela ove teme u njenoj teorijskoj i empirijskoj punoći.

Sociologija kao znanost o društvu rano je prepoznala postojanje marginaliziranih i manjinskih grupa koje odudaraju od većine, koje svojim djelovanjem odbacuju ustaljen društveni okvir i dovode u pitanje temeljne vrijednosti. Prepoznavanje takvih fenomena tijekom povijesti izazivalo je zanimanje brojnih sociologa u sklopu različitih socioloških poddisciplina. Unutar sociološke znanosti pojam kulture prolazio je različite faze definiranja stvarajući prijepore, a ponekad izazivajući nerazumijevanje zbog različitih interpretacija tog pojma.

Anthony Giddens (2007: 22) ponudio je holističku definiciju kulture kao »načina života članova društva ili grupa unutar društva. To uključuje način na koji se odijevaju, njihove bračne običaje, jezik i obiteljski život, njihove modele rada, vjerske obrede i aktivnosti u slobodno vrijeme«. Iz te definicije jasno je da se kultura može sagledati na razini društva, ali i unutar zasebnih društvenih grupa. Različita razdoblja i različiti prostorni konteksti na drukčiji način su označavali distinkciju između dominantne kulture i njezina »sub« elementa.

Kako bismo dodatno suzili rakurs istraživačkog interesa, promatrat ćemo urbano društvo. Naime, urbani kontekst mjesto je rođenja supkulturnih stilova na tragu onih kojima se bavimo u ovoj knjizi (Perasović, 2001). Čikaška škola urbane sociologije, djelujući u prvim desetljećima prošlog stoljeća putem istraživanja onoga što Robert Park (1925) naziva mozaikom malih svjetova, zapravo je postavila temelje za sva buduća istraživanja urbanih »sub« fenomena. Vidljivo je iz radova autora Čikaške škole urbane sociologije da su ih u to vrijeme zanimale urbane grupe čija različitost od dominantne kulture ima različite ishodišne točke. Bila je riječ o zajednicama imigranata iz iste zemlje, različitim oblicima devijantnog ponašanja, marginalnim skupinama često obilježenim kriminalitetom i sl. Njihovi radovi nisu obuhvatili samo interes za istraživanje urbanih pojava, nego su također znatno pridonijeli razvoju i primjeni kvalitativnih metoda istraživanja kao optimalnog metodološkog pristupa u takvim istraživanjima.

Čikaška škola ostavila je u nasljeđe brojne monografije temeljene na kvalitativnoj metodi kao zalog za daljnji razvoj takvih istraživanja, ali tek se u desetljećima nakon Drugog svjetskog rata formira sociologija supkultura kao zasebna poddisciplina. Tijekom 1950-ih godina istraživanja o mladima i njihovim grupama i dalje su bila obilježena fascinacijom devijantnim ponašanjem mladih i s njime povezanim kriminogenim elementima, pa u to vrijeme prvi put Albert Cohen (1955) piše o »delinkventnoj supkulturi«.

Utjecaj simboličkog interakcionizma u istraživanju devijantnosti mladih 1960-ih donosi »revolucionarnu« prekretnicu pomičući fokus s devijanata na sustav i institucije. Također, šesto desetljeće prošlog stoljeća obilježeno je pokretima koje autori poput Theodorea Roszaka (1969) i J. Milтона Yingera (1977) vide kao kontrakulturu. Pišući o kontrakulturi teorijski raščlanjuju supkulturu i kontrakulturu jer kod dijela mladih prepoznaju želju za promjenom cjelokupnog društva, načina funkcioniranja institucija i preispitivanjem vrijednosnog okvira. Perspektiva kojom su se u svojim istraživanjima vodili simbolički interakcionisti obilježena je drukčijim isticanjem temeljnog pitanja, dakle, umjesto pitanja o tome »što je devijantno« oni se okreću pitanju »tko definira što je devijantno«. Na tragu takvog razmišljanja Stanley Cohen (1972), istra-

žujući događaj koji je uključivao dvije ondašnje grupe mladih, razvija teoriju o moralnoj panici, pri čemu upozorava na »distorziranu« sliku o specifičnim mladima, koju stvaraju mediji i »zabrinuta« javnost.

Ono što je slijedilo u 1970-im i 1980-im godinama možemo nazvati pravom eksplozijom različitih stilova. U to doba pojavljuje se grupa autora, koja će ostati zapamćena kao Birmingemska škola i ostaviti dalekosežan trag u istraživanju supkultura mladih. Ono što su John Clark (1975), Paul Willis (1978), Dick Hebdige (1980) i drugi istraživali i o čemu su pisali trasirat će put za brojna istraživanja temeljena na njihovim koncepcijama i zaključcima. Ipak, kraj 1980-ih i 1990-e sa sobom donose neke nove trendove i modele ponašanja među mladima. Pojavljuje se elektronička glazba, a istraživanja tog fenomena iz temelja preispituju nalaze birmingemskih autora, upućujući im niz kritika te izazivaju sumnju u opstanak same ideje o supkulturi kako su je oni vidjeli. Budući da supkultura, dakako, živi uz dominantnu kulturu, nije imuna na promjene koje se događaju u širem društvu, a reći ćemo također da je povremeno pojava supkulture i rezultat tih promjena. Stoga autori poput Stevea Redheada (1990), Sare Thorntnon (1996), Andyja Bennetta (2001) i drugih proučavajući društvene pojave stvaraju drukčiji pristup istraživanju i interpretaciji fenomena vezanih za mlade pod jakim utjecajem postmoderne kao šireg referentnog okvira u društvenim istraživanjima. Analizom literature o supkulturi mladih postalo je jasno da možemo govoriti o dva načina razmišljanja, odnosno, dva teorijska koncepta. S jedne su strane autori okupljeni uglavnom oko Birmingemske škole, ali i neki koje nazivamo supkulturalisti. Nasuprot njima su autori koji djeluju od kraja 1980-ih pa do danas na tragu postmoderne, a također istražuju mlade, njihove identitete, stilove i životne preferencije. Njih ćemo obuhvatiti pod nazivom »postsupkulturalisti«.

Odlučili smo rabiti pojmove supkulturalizam i postsupkulturalizam kao zajedničke nazive dviju teorijskih tradicija u istraživanju (post)supkulturnih praksi mladih. Ta dva pojma ne uzimamo kao homogene kanone misli, nego u njima vidimo najbolji način za konstruiranje sučeljenih teorijskih blokova. Bilo bi neprecizno tvrditi da možemo govoriti o točnim vremenskim okvirima u kojima nastaju radovi jedne ili druge grupe autora. Moramo uzeti u obzir da neki pristupi koje svrstavamo u jedan ili drugi blok odudaraju od općenitog trenda koji vlada u nekom povijesnom razdoblju. Na tragu toga zaključujemo da ta dva pojma zapravo određuju reprezentativne predstavnike sociološke misli na području supkulture i mladih, a vremenska prijelomna točka između dviju grupa su 1990-e godine. Supkulturalizam utemeljen je dominantno na dva važna kanona sociološkog razmišljanja – marksizmu i funkcionalizmu. Također, simbolički interakcionizam imao je važnu ulogu u razvoju ove poddiscipline, a

svojim pristupom i teorijskim pretpostavkama pridonio je i supkulturalizmu i postsupkulturalizmu. Prefiks »post« dodan supkulturalizmu pokazuje da je za ove autore ideja o postmoderni i općenitim atributima koji se pridaju postmodernizmu imala presudan utjecaj.

Ponajprije ćemo promotriti općenito mlade u Hrvatskoj, jer sudionici našeg istraživanja, uz to što su dio različitih grupa, pripadaju općoj populaciji mladih. Obuhvaćajući širi kontekst mladih bavit ćemo se i genezom supkultura u Hrvatskoj te različitim istraživanjima na ovom polju unutar domaće sociologije.

MLADI U HRVATSKOJ

Fenomen mladih u društvu, njihov položaj i utjecaj nije karakterističan isključivo za Hrvatsku ili bivšu Jugoslaviju; nakon Drugog svjetskog rata u većini europskih zemalja populacija mladih počela je dobivati obilježja zasebne društvene skupine. Teško je reći jesu li mladi »zaslužni« što ih se počelo doživljavati kao zaseban društveni entitet ili je to jednostavno posljedica širih promjena u društvu. Promjene društvenih odnosa, načina života te promjene percepcije vrijednosti i normi koje su počele nakon Drugog svjetskog rata ostale su dinamične sve do danas. Njihov razmjer i granice koje su pomaknute ili učvršćene umnogome nadmašuju jedan sociološki rad – za detaljnu analizu morali bismo zaviriti gotovo u svaku sferu društva i tražiti beskonačne uzročno-posljedične veze. Stoga, zadržimo se na promjenama koje su se odnosile i još uvijek se odnose na mlade, počevši od ideje o postojanju sintagme o mladima u društvu. Više je načina na koje možemo definirati mlade ljude, a pristup tom određenju pokazuje i svu kompleksnost bavljenja mladima u domeni sociologije i drugih društveno-humanističkih znanosti. Mladost možemo gledati kao biološku kategoriju, kao razdoblje života do određene dobi obilježeno rastom i tjelesnim razvojem pojedinca. Također, ako biološkom procesu dodamo društvo i društveni kontekst, zaključujemo da se mladost i odrastanje ne mogu shvatiti jednako u svim društvima i kulturama. Što obilježava prelazak iz mladosti u odraslost? Radi li se o ekonomskim faktorima, obrazovanju i zapošljavanju, razvoju svijesti i razmišljanju ili pak na mladost gledamo kao na stanje duha koje se tijekom životnog vijeka mijenja?

Zadržimo li se na hrvatskom kontekstu, uočavamo da prema domaćim istraživanjima mladih i mladosti, naša sociologija definira mlade kao «društvenu grupu koja je nastala u industrijskom društvu i obuhvaća populaciju u dobi od 15. do 30. godine života, a kojoj društvo, neovisno o psihofizičkoj zrelosti i sociokulturnoj raslojenosti, pripisuje zajedničke specifične socijalne značajke» (Ilišin, 1999: 69). Ilišin ističe dva pristupa mladima u društvu, od kojih jedan mlade promatra kao resurs, izvor inovacija i nositelje dominantnih društvenih

vrijednosti u budućnosti, a drugi obilježava nepovjerenje u mlade i isticanje njihove nezrelosti kao uzroka devijantnog ponašanja. Zaključuje da u Hrvatskoj uočavamo usporedno još jedan pristup, a koji u određenom trenutku ponajmanje ovisi o mladima, a puno više o djelovanju različitih društvenih čimbenika u ekonomiji, obrazovanju, zakonodavstvu i sl. Vrijeme nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju obilježilo je iseljavanje stanovništva, pri čemu se najviše iseljavaju mladi (Rajković i Horvatin, 2017; Pokos, 2017). Motivi koje autori navode kao dominantne pri odluci o migriranju mogu posredno pokazati stav dijela mladih o različitim društvenim pitanjima. Jedan od najvažnijih razloga za odlazak jest bolja mogućnost zapošljavanja u inozemstvu, pri čemu nije riječ isključivo o sigurnosti radnog mjesta, nego i o raznovrsnijoj ponudi poslova te većoj zaradi.

Nadalje, mlade ljude na migriranje motiviraju nepotizam, nefunkcioniranje institucija te u nekim slučajevima »konzervativizam« hrvatskog društva (Rajković i Horvatin, 2017). Druga skupina motiva koja nije vezana isključivo za ekonomsku kategoriju odvodi nas prema razmišljanju o participaciji mladih u današnjem društvu, o njihovoj želji za sudjelovanjem ili pak apolitičnosti i nezainteresiranosti za društvene procese i zbivanja. Vlasta Ilišin (2015) pokazala je u svome istraživanju da mlade u Hrvatskoj ne zanimaju previše politika i politički procesi te ističe njihovu vrlo slabu izlaznost na izbore, ali dodaje da su stavovi mladih u Hrvatskoj dio šireg trenda u brojnim zemljama Europe. Franc i Međugorac (2015) proučavali su povjerenje mladih u institucije, odnosno u politiku i političke stranke i pokazali da je ono izrazito nisko, te su zaključili kako to ne govori o nezainteresiranosti mladih, nego o stanju institucija. Ilišin (2015) tvrdi da oni mladi koji pokazuju zanimanje za neki oblik društvenog utjecaja nisu skloni djelovati putem konvencionalne politike i taj proces naziva »novom političnošću mladih«. Kao primjere navodi peticije, bojkote, demonstracije, djelovanje kroz nevladine udruge ili volontiranje.

Na tragu nalaza spomenutih istraživanja dotaknut ćemo se niza projekata provedenih u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar. Posljednjih desetak godina u sklopu toga instituta i međunarodnih znanstvenih projekata (FP7-MYPLACE, Horizon2020-PROMISE, Horizon2020-CHIEF) realiziran je niz etnografskih istraživanja, primarno o supkulturnim skupinama mladih (nogometni navijači, pankeri i sl.), ali i o mladima koji ne pripadaju u supkulturne skupine te ujedno imaju specifične poteškoće u svakodnevnom životu u suvremenoj Hrvatskoj (pripadnici LGBTQI zajednice, članovi nevladinih udruga itd.).

Benjamin Perasović i Marko Mustapić (2013, 2020) bavili su se istraživanjem nogometnih navijača, odnosno različitim aspektima odnosa mladih u takvim grupama prema nogometnom i političkom establišmentu. Druga istraži-

vanja u sklopu projekta CHIEF Horizon2020 bavila su se skvotiranjem, uličnom umjetnošću, mladima okupljenima oko Centra za mirovne studije i navijačima Dinama, koji su osnovali svoj klub (Futsal Dinamo) nezadovoljni načinom upravljanja klubom za koji navijaju (Dergić, Vukušić, Krnić, 2020; Vukušić, Krnić, Dergić, 2020; Krnić, Vukušić, Dergić, 2020). Istraživanja su pokazala kako postoje grupe mladih koje kreiraju identitet oko različitih aktivnosti te svojim djelovanjem žele utjecati na procese u društvu i na razinu društvene participacije mladih. Spomenuta istraživanja bavila su se također grupama koje smatramo (post)supkulturnima te su na taj način bila ishodište i inicijalna motivacija za istraživanja čije ćemo rezultate ovdje pokazati. Spomenuli smo neka recentna istraživanja mladih i njihovih specifičnih grupa, a u nastavku ćemo pokazati genezu istraživanja supkultura u Hrvatskoj od 1970-ih pa do danas.

ISTRAŽIVANJE SUPKULTURA U HRVATSKOJ

Iako u Hrvatskoj, pogotovo u Zagrebu, postoji duga tradicija različitih supkulturnih stilova, sve od 1960-ih godina do danas, sociološka istraživanja o tome nisu se često provodila. Također, na razini SFRJ ne postoji veliki broj istraživanja o toj temi prije raspada države. Slobodan Drakulić (1973) pisao je o sve češćoj zlouporabi droga među mladima proučavajući narkomaniju općenito te je u svom radu spomenuo supkulturu kao analitički pojam uz pomoć kojeg možemo istraživati specifične grupe u društvu. Tijekom 1980-ih godina ipak se povećava broj znanstvenih publikacija koje istražuju supkulturne pojave, a može se reći da najveći istraživački interes postoji za dvije supkulture mladih, pankere i navijače.

Zbornik radova *Punk pod Slovenci*, koji su uredili Nela Malečkar i Tomaž Mastnak (1985), ponudio je iscrpan uvid u *punk*-scenu u Ljubljani, a jedan od autora u tom zborniku, Gregor Tomc¹ (1988), napisao je važan teorijski rad »Anthea« o stvaranju supkulturnih svjetova. Krajem 1980-ih godina objavljeno je nekoliko brojeva časopisa *Potkulture*, ali kako zbirka nije digitalizirana, izrazito je teško u današnje vrijeme doći do izvornih tekstova. Pojava *punk*-supkulture potaknula je neke autore da temeljito istraže mlade pripadnike tog stila, ali empirijska istraživanja supkultura i dalje se nisu sustavno provodila. Druga supkultura u Jugoslaviji, a poslije u Hrvatskoj, koja se proučava krajem 1980-ih i početkom 1990-ih, nogometni su navijači, o kojima je u nekoliko godina objavljeno nešto istraživačkih izvještaja, knjiga i drugih radova (Buzov i

.....
¹ Gregor Tomc bio je član Pankrta, prvog *punk*-sastava u Jugoslaviji.

dr., 1989; Fanuko i dr., 1991; Lalić, 1993). Zatim sve do početka 2000-ih godina rijetki se tekstovi bave supkulturama, sve do pojave knjige Benjamina Perasovića (2001) *Urbana plemena*, kapitalnog djela u istraživanju različitih supkultura mladih u Hrvatskoj. Perasović se bavi stilovima iz 70-ih i 80-ih, ali i tada aktualnom supkulturnom scenom u Zagrebu. Početak stoljeća obilježen je ponovnim zatišjem kad je riječ o ovakvim istraživanjima u hrvatskoj sociologiji, no u posljednjih deset godina to se ipak promijenilo. Rašeljka Krnić i Benjamin Perasović (2013) objavili su knjigu *Sociologija i party scena*, u kojoj su proučavali područje elektroničke glazbe. Istraživanju su pristupili konstruirajući teorijski okvir sličan onome koji koristimo u našem istraživanju, kombinirajući pojmove koje pronalazimo kod supkulturalista i postsupkulturalista. Uz istraživanja koja smo već spomenuli, provedena uglavnom u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar u sklopu velikih međunarodnih projekata, pojavljuje se još tekstova o različitim supkulturama. Moramo istaknuti da je velika većina tekstova o supkulturi nogometnih navijača (Perasović i Mustapić, 2013, 2017, 2018; Nuredinović, Šantek, Zečević, 2020; Nuredinović i Vukušić, 2021), ali i o *punk*-supkulturi (Perasović, 2012 i 2013; Vukušić, 2016).

Malobrojnost socioloških istraživanja i publikacija o supkulturama nije značila i izostanak te teme u različitim televizijskim emisijama i novinskim člancima. Na prijelazu stoljeća često su se emitirale specijalizirane emisije koje se bave ovim fenomenima, najčešće nakon nekih konkretnih događaja, primjerice tučnjave nogometnih navijača ili nasilja među pripadnicima različitih stilova u gradskim parkovima i na ulicama. Nerijetko su vođene rasprave imale naznake moralne panike, etiketiranja mladih kao devijantnih i stigmatiziranja čitavih stilova. Moramo spomenuti još jedan fenomen, tzv. *cajke* ili *turbofolk*². O *cajka* su vođene brojne rasprave u kojima je argumentacija sezala od pokušaja razumijevanja i objašnjavanja odabira i sustava vrijednosti mladih koji konzumiraju tu glazbu, pa sve do diskursa prepunog osude temeljenog na opoziciji primitivno-napredno, urbano-ruralno i na sličnim dihotomijama. Kada govorimo o medijima i široj javnosti u posljednjih desetak godina, rasprave i novinarske priče o supkulturama gotovo su iščeznule, pri čemu se stvorio dojam o nestanku takvih pojava. S pojavom pandemije bolesti Covid-19 počela su masovna okupljanja mladih oko zagrebačkog HNK-a i tada su se mediji ponovno zainteresirali za temu supkultura i onoga što su smatrali devijantnim ponaša-

² Pojam *cajka*, koji se odnosi na glazbu i odgovarajuću scenu nije jednoznačan. Riječ je o novokomponiranoj folk-glazbi iz Srbije i BiH, koju se označavalo i pojmovima *turbofolk* ili jednostavno narodnjaci. Za današnju scenu važan je i smjer nazvan *trap-cajke*, koji spaja tradiciju (*t*)*rap*-glazbe i šire hip-hop scene s nasljedem narodnjaka. Za glazbenu genezu ključnih pojmova vidjeti u Gotthardi-Pavlovsky (2014).

njem mladih. U brojnim novinskim člancima analizirala se ta pojavnost, ponekad su joj autori tekstova pristupali istraživački i analitički, a ponekad smo mogli naići i na moralnu paniku u nastajanju. U nekim slučajevima upotrijebljeni su ustaljeni pojmovi kao što su skinski, pankeri, metalci i sl., ali bez dubljeg uvida u to tko su zapravo mladi ljudi na određenoj lokaciji.

Cilj ovog osvrta nije bio ustanoviti postojanje ili nepostojanje scene u Zagrebu danas, nego prikazati kako supkultura kao tema u javnom prostoru uvijek iznova zanima javnost, a sociologija kao disciplina pozvana je odgovoriti na ključna pitanja na znanstven i objektivan način. U nastavku uvodnog dijela pobliže ćemo prikazati koje grupe obuhvaća naše istraživanje.

STUDIJE SLUČAJA – PUNK, JEBOTON, SKATE I IN-LINE ROLANJE, BEK

Naše istraživanje obuhvatilo je četiri grupe mladih u Zagrebu: pankere, skvotere okupljene oko zajedničkog naziva BEK, mlade unutar Jeботон kolektiva i na kraju mlade uključene u *skate* i *in-line* rolanje. Već smo napomenuli kako supkulturom možemo smatrati, primjerice, i ljubitelje starih automobila, tzv. *oldtajmera*, pa ovdje moramo dodati da navedene četiri grupe, naravno, nisu jedine takvog tipa u Zagrebu. Ono čime smo se vodili u selekciji grupa koje ćemo obuhvatiti istraživanjem jest ishodište njihova supkulturnog stila. Ishodišta tih stilova, odnosno zaloga za supkulturalizaciju grupa unutar društva tijekom povijesti bilo je mnogo, ali u kontekstu mladenačkih supkultura u proteklih pedesetak godina najčešći izvor identiteta bio je sadržan u glazbi, sportu i aktivizmu. Između ova tri pojma glazba se ističe kao najčešće ishodište supkulturnog identiteta tijekom povijesti. Howard Becker (1968) pisao je o *jazz*-glazbenicima kao specifičnoj grupi u društvu, a pojava *rock*-glazbe samo je potaknula nastanak brojnih stilova od kraja Drugog svjetskog rata do danas. Uzeli smo primjer *rock*-glazbe kao najraširenijeg zajedničkog nazivnika pod čijim okriljem se razvijaju brojni podžanrovi, a uz njih i zasebni stilovi, ali ne smijemo zaboraviti ni prekretnice u razvoju tog fenomena koje je donijela pojava *rapa* i elektroničke glazbe te njihovih različitih varijacija. Zato smo se u našem istraživanju odlučili za *punk* kao klasičnu supkulturu temeljenu na glazbi te za mlade ljude okupljene oko Jeботон kolektiva, koji svojim djelovanjem redefiniraju neke prethodne glazbene stilove interpretirajući ih na sebi svojstven način. Nadalje, istražujemo skejtere i *in-line* rolere, mlade za koje je sport ishodište supkulturalizacije. Posljednja studija slučaja odnosi se na grupu mladih skvotera (BEK kolektiv) povezanih skvotiranjem napuštene zgrade Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek u Zagrebu.

Punk

Punk nije trend, punk je odgovor. Ovaj grafit na zidu jednog frekventnog zagrebačkog raskrižja na dobar način sažima dugačku i kompleksnu priču o *punk*-supkulturi u Zagrebu. Taj supkulturni stil, nastao u Velikoj Britaniji i Americi 70-ih godina prošlog stoljeća, za godinu svog konačnog formiranja često uzima 1976. Naravno, nije od prevelike važnosti ustvrditi točnu godinu kada *punk* nastaje jer kao stil on prolazi brojne mijene, a podvrsta ili podstilova koji su se s godinama razvili jako je mnogo. Povijest *punk*-pokreta u Zagrebu počinje 80-ih godina prošlog stoljeća te je, kao i na široj globalnoj sceni, obilježena raslojavanjem scene i nastankom zasebnih podvrsta *punka*, koje ipak povezuje zajednički naziv *punk*-supkultura. Već smo rekli da je *punk* bio jedan od stilova koji je tijekom istraživanja supkultura u Jugoslaviji i poslije u Hrvatskoj prilično zastupljen. No, nijedno istraživanje koje smo spominjali nije etnografski pristupilo *punku* u Zagrebu tako da usporedba s dosadašnjim specifičnim spoznajama nije moguća. Jasno je kako je »*punk*-stil u Zagrebu« širok pojam, iako broj aktera nije velik kao u nekim prethodnim razdobljima. U našem istraživanju uzeli smo u obzir prethodne uvide i znanje o *punk*-sceni kako bi granice istraživanja mogle biti približno postavljene, a zatim terenskim ispitivanjem i modelirane. Ipak, scena u Zagrebu nije velika kao, primjerice, u većim gradovima nekih drugih zemalja pa je moguće odrediti njene približne granice uzimajući u obzir različitosti među mladima koji se smatraju pankerima. Stoga smo istraživanje proveli kombinirajući terensko testiranje grupe mlađih pankera i nešto starijih pojedinaca, koji nisu dio jezgre scene, ali su to bili u prethodnim godinama. Poslije će u radu biti vidljive distinkcije među sudionicima, ali možemo zaključiti da smo istraživanjem pokušali obuhvatiti gotovo sve pojavnosti na zagrebačkoj pankerskoj sceni.

Jeboton

Jeboton kolektiv osnovali su 2011. godine članovi nekoliko tadašnjih demo bendova. Na samom početku važno je objasniti nekoliko ključnih pojmova kojima ćemo se služiti u tekstu, a obilježavaju različite oblike djelovanja grupe mladih pod nazivom Jeboton. Kada govorimo o tom kolektivu, mislimo zapravo na dva načina djelovanja, koja se tijekom posljednjih deset godina isprepleću i tvore Jeboton. U svojoj početnoj fazi to je bio kolektiv više sastava različitih glazbenih stilova i žanrova, pri čemu, kako ćemo poslije prikazati, ubrzo nastaje i Jeboton ansambl. Kolektiv održava suradnju više bendova na sceni, pa se organiziraju zajednički koncerti, nabavlja glazbena oprema te privlači znatno više publike na koncerte. Također, u ansamblu sudjeluju glazbenici iz bendova okupljenih oko ideje Jebotona s namjerom da izvode akustičke obrade autor-

skih pjesama vlastitih bendova. Važno je istaknuti kako nisu svi članovi bendova uključeni u rad ansambla, ali velika većina jest, a u vrijeme postojanja ansambla u njegovu radu sudjeluju i pojedinci koji nisu članovi nekog od bendova, nego su isključivo dio ansambla. Sve to vrijeme ansambl je prisutan u javnom prostoru Zagreba, reproducira kulturni sadržaj »dostupan svakome«, temeljen na inkluzivnim principima interakcije s publikom i DIY principu rada, prema kojem gotovo sve poslove koji se tiču popravka, pa čak i izrade instrumenata, organizacije koncerata i dogovora o putovanjima u druge gradove i države obavljaju sami članovi. Izvodeći koncerte u klubovima, na festivalima, ali prvenstveno na ulicama, putuju po Hrvatskoj i susjednim zemljama. Nekoliko članova kolektiva sudjeluje u drugim aktivnostima unutar neovisne kulturne scene Zagreba pa tako svaki tjedan na Radiju Student³ uređuju emisiju *Jeboton*, a neki članovi organiziraju program u poznatom okupljalištu zagrebačke neovisne kulturne scene *Medika*⁴.

Skateboarding i in-line rolanje

Skateboarding, *skate* ili rečeno u slengu skejtanje javilo se u SAD-u 1970-ih godina prošlog stoljeća i odmah je prepoznato kao aktivnost mladih koja je različito definirana, od određenja da je riječ o vandalizmu i uništavanju javnih prostora, supkulturi, ekstremnom sportu pa sve do recentnog uvrštavanja *skateboardinga* u program Ljetnih olimpijskih igara. Središte je naše pozornosti na, riječima sudionika, *undergroud* načinu bavljenja tom aktivnosti, što ne znači da s ispitanicima nismo razgovarali o njihovu viđenju »institucionalizacije« i širenja *skatea* i *in-line* rolanja. U Zagrebu postoje mjesta kao što su Muzej Mimara, Trg žrtava fašizma (Džamija) ili Studentski centar koja sažimaju priču o skejterima kao dijelu vizure tih lokacija. Od početka 1990-ih pa sve do danas lako je uočiti da netko vozi »na Mimari«, a nerijetko i veća grupa mladih sjedi na stubama i klupama u blizini. *Skateboarding* je možda u široj javnosti prepoznatljiv kao ekstreman sport na kojem mladi grade identitet, ali s godinama je broj takvih aktivnosti rastao da bismo danas na sličan način mogli govoriti o BMX-u, *snowboardingu*, vožnji romobila ili pak o *in-line* rolanju. Posljednje što spominjemo ujedno je, uz *skate*, predmet našeg istraživanja. Uključili smo i rolere kako bismo proširili istraživanje specifičnim spoznajama o mikroposebnostima tih dviju skupina unutar šire grupe mladih, koji putem sporta iz-

³ Studentska radijska postaja, smještena na Fakultetu političkih znanosti, odašilje signal na području grada Zagreba.

⁴ Poznato mjesto na zagrebačkoj sceni nastalo skvotiranjem prostora bivše tvornice *Medika*. *Medika* i različiti aspekti skvotiranja i supkulturnih praksi bili su tema autorova diplomskog rada 2016. godine.

građuju zaseban svijet. Iako rolanje među mladima nije rašireno kao *skate*, mladi okupljeni oko *in-line* rolanja, jednako kao i skejteri, koriste javni prostor, specijalizirane parkove te postoje na sceni ekstremnih sportova, a često ostaju zanemareni u istraživanjima ovakvog tipa. Iako se na prvi pogled čini da razlika između tih skupina ne postoji, treba tek istražiti na koje sve načine svijet jedne, široj javnosti homogene grupe, može biti diferenciran, a ujedno dijeliti neke referentne točke.

BEK

BEK je osnovan početkom 2018. godine kao platforma za raznovrsne društvene i kulturno-umjetničke sadržaje. Namjera je bila potaknuti inovativne sociokulturne uvjete u kojima se sveobuhvatno može razvijati lokalna zajednica. Izrastao je iz anarhističkog kolektiva *Hrana a ne oružje*, koji je organizirao besplatno dijeljenje veganske hrane na javnim površinama. Osnovan je s inicijalnom idejom izgradnje platforme za suradnju koja bi bila dostupna svima, neovisno o socijalnom i financijskom statusu. Jedan od pokretačkih motiva bio je popuniti prazninu nastalu manjkom besplatnog i široko dostupnog subverzivnog sadržaja i prostora koji bi to omogućio. Skvotirana je nekadašnja zgrada Centra za odgoj i obrazovanje Vinko Bek (po kojoj kolektiv dobiva ime), ustanove za odgoj, obrazovanje i rehabilitaciju slijepe i slabovidne djece, mladeži i odraslih. Vrlo brzo, nakon otvaranja Centra za javnost, počinju se provoditi različite inicijative i akcije, primjerice, otvorena je javna kuhinja u kojoj su se pripremali i dijelili veganski obroci od reciklirane hrane sa zagrebačkih tržnica. Održavale su se različite radionice (cirkus, joga, kompostiranje, izrada fanzina...), koncerti *do it yourself* (DIY), projekcije filmova, rasprave, izložbe, DIY festival, predavanja, atelje, info shop, free shop, knjižnica, *jam sessioni*, sudjelovanje na prosvjedima, dijeljenje hrane na ulici itd. U rujnu 2018. godine, nekoliko mjeseci nakon što je Centar otvoren, tadašnji ministar državne imovine, uz pomoć određenih medija i mjerodavnih institucija, počinje s pritiscima na skvot. Problemi u međuljudskim odnosima, neslaganje pri donošenju odluka, razilaženja u vizijama i provedbama projekata, sukob svjetonazora, prihvaćanje različitih vrijednosti i motiva početkom 2019. godine doveli su do eskalacije unutarnjih sukoba, pa su neki članovi napustili kolektiv u čijem su osnutku sudjelovali. Nedugo nakon toga skvot zatvara vrata i prestaje postojati nakon naloga o iseljavanju izdanog na temelju pravomoćne sudske presude.

Nakon što smo u uvodu naveli osnovne aspekte različitih pristupa istraživanju supkultura, općenito se osvrnuli na populaciju mladih u Hrvatskoj, prikazali razvoj istraživanja supkultura u domaćoj sociologiji i na kraju dali uvid u istraživane grupe, okrećemo se sljedećim poglavljima. Najprije razmatramo teorijski okvir istraživanja, a nakon toga pridat ćemo pozornost primijenjenim

metodološkim alatima i njihovoj praktičnoj upotrebi u istraživanju, a zatim prikazati rezultate istraživanja četiriju studija slučaja. Nakon toga slijedi kratka rasprava o temeljnim pojmovima kako bismo na kraju zaključno odgovorili na istraživačka pitanja ovog rada.